

1

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

Η οικονομική επιστήμη ασχολείται με το οικονομικό πρόβλημα του ανθρώπου. Το πρόβλημα αυτό έχει τη βάση του στην ανεπάρκεια των παραγωγικών πόρων για την ικανοποίηση των **οικονομικών** αναγκών του ανθρώπου.

Οι οικονομικές ανάγκες του ανθρώπου είναι πράγματι πολλαπλές και ποικιλόμορφες (π.χ. ανάγκη διατροφής, ένδυσης, κατοικίας, υγείας, ψυχαγωγίας, κ.λπ.). Οι ανάγκες αυτές, όταν εξετάζονται διαχρονικά και για το σύνολο της ανθρωπότητας, χαρακτηρίζονται από την ιδιότητα του ακόρεστου. Τώρα, αν λά-

βουμε υπόψη ότι οι οικονομικές ανάγκες αναβαθμίζονται και ποιοτικά με το πέρας του χρόνου, βλέπουμε τη βάση του οικονομικού προβλήματος του ανθρώπου: Για την ικανοποίηση των διαρκώς αυξανόμενων και ποιοτικά αναβαθμισμένων αναγκών του ανθρώπου διαχρονικά, απαιτούνται περισσότερα και ποιοτικά βελτιωμένα μέσα παραγωγής.

Σε αντίθεση με τις οικονομικές ανάγκες του ανθρώπου που είναι διαχρονικά ακόρεστες, οι διαθέσιμοι πόροι για την παραγωγή των αγαθών είναι περιορισμένοι. Αλλά ας δούμε ορισμένες βασικές έννοιες στο θέμα.

1.1 Βασικές Έννοιες και Ορισμοί

Αρχίζουμε λοιπόν με την αποσαφήνιση ορισμένων βασικών εννοιών τις οποίες θα συναντήσουμε επανειλημμένα κατά την ανάπτυξη των επιμέρους θεμάτων που θα ακολουθήσουν. Ειδικότερα εδώ θα αναφερθούμε στις έννοιες:

- α) των οικονομικών αγαθών
- β) των παραγωγικών μέσων ή συντελεστών
- γ) της παραγωγής (ή της παραγωγικής διαδικασίας) και,
- δ) της ανταλλαγής και εξειδίκευσης στην παραγωγή

1.1.1 Οικονομικά Αγαθά

Οι οικονομικές ανάγκες του ανθρωπίνου γένους ικανοποιούνται με τη χρησιμοποίηση υλικών αγαθών και υπηρεσιών. Την οικονομική επιστήμη ενδιαφέρουν τα αγαθά που βρίσκονται σε ανεπάρκεια συγκριτικά με τη ζήτηση που εκδηλώνεται γι' αυτά από το σύνολο των καταναλωτών. Τα αγαθά αυτά ονομάζονται οικονομικά αγαθά και διακρίνονται σε **υλικά αγαθά και υπηρεσίες**. Τα υλικά αγαθά μπορούν κατά κανόνα να αποθηκευτούν για μικρό ή μεγάλο χρονικό διάστημα, πράγμα που δεν υποχρεώνει τον καταναλωτή να τα χρησιμοποιεί αμέσως όταν τα αποκτήσει. Αντίθετα, οι υπηρεσίες κατά κανόνα δεν αποθηκεύονται και δεν μπορούν να γίνουν αντικείμενο **ανταλλαγής** μεταξύ των καταναλωτών στην έκταση που αυτό μπορεί να συμβεί με τα υλικά αγαθά.

οικονομικά αγαθά

καταναλωτικά -
κεφαλαιουχικά
αγαθά

διαρκή καταναλω-
τικά αγαθά

Τα οικονομικά αγαθά διακρίνονται σε καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά. Τα καταναλωτικά αγαθά διακρίνονται παραπέρα σε αγαθά άμεσης κατανάλωσης και σε διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Τα πρώτα χρησιμοποιούνται για την ικανοποίηση μιας ανάγκης μια μόνο φορά, όπως για παράδειγμα τα φρούτα. Ενώ τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά ικανοποιούν τις ανάγκες μας παρέχοντας υπηρεσίες για μικρά ή μεγάλα χρονικά διαστήματα (π.χ. τα αυτοκίνητα, τα ψυγεία, κ.λπ.). Τέλος, τα κεφαλαιουχικά αγαθά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων αγαθών, καταναλωτικών ή κεφαλαιουχικών (π.χ. μηχανήματα).

Το κύριο χαρακτηριστικό των οικονομικών αγαθών γενικά είναι, ότι βρίσκονται σε ανεπάρκεια σε σχέση με τις ανάγκες του ανθρώπου. Αφού λοιπόν σε σχέση με τη ζήτησή τους τα οικονομικά αγαθά είναι σε ανεπάρκεια, αναπόφευκτα η απόκτησή τους συνεπάγεται την καταβολή κάποιου τιμήματος (θυσίας). Η θυσία για την απόκτηση ορισμένης ποσότητας ενός αγαθού, εκφράζεται συνήθως σε χρηματικές μονάδες. Το μέγεθος της θυσίας είναι η **τιμή** του αγαθού, το ύψος της οποίας είναι συνάρτηση του βαθμού ανεπάρκειάς του. Ας σημειωθεί ότι τα αγαθά, τα οποία είναι διαθέσιμα σε ποσότητες μεγαλύτερες από εκείνες που συνολικά χρειάζεται ο άνθρωπος για να καλύψει τις ανάγκες που αυτά ικανοποι-

ούν, αποκτώνται χωρίς την καταβολή τιμής. Τα αγαθά αυτά χαρακτηρίζονται ως **ελεύθερα** αγαθά.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό των αγαθών είναι ότι, έχουν συνήθως τη δυνατότητα να ικανοποιούν περισσότερες από μία ανάγκες. Για παράδειγμα, το βαμβάκι, ο χάλυβας κ.λπ., μπορούν μετά από ελαφρά επεξεργασία να ικανοποιήσουν διάφορες ανάγκες. Έτσι, προκύπτει για τον καταναλωτή πρόβλημα **επιλογής**. Δηλαδή, ο καταναλωτής καλείται να επιλέξει τα αγαθά για την αγορά των οποίων θα πληρώσει το τίμημα προκειμένου να τα χρησιμοποιήσει για την ικανοποίηση συγκεκριμένης ανάγκης. Στο θέμα της επιλογής θα επανέλθουμε παρακάτω.

1.1.2 Παραγωγικοί Συντελεστές

παραγωγικοί
συντελεστές

Όπως είδαμε, η ικανοποίηση των αναγκών του ανθρώπου που αποτελεί τελικό σκοπό προϋποθέτει την ύπαρξη αγαθών και υπηρεσιών. Όμως, για να παραχθούν τα αγαθά και οι υπηρεσίες, πρέπει να χρησιμοποιηθούν παραγωγικά μέσα (πόροι), τα οποία στην οικονομική ορολογία είναι γνωστά ως παραγωγικοί συντελεστές. Στα παρακάτω θα περιγράψουμε συνοπτικά τους διάφορους παραγωγικούς συντελεστές τους οποίους διακρίνουμε σε βασικούς και δευτερογενείς.

Βασικοί Συντελεστές της Παραγωγής

Οι βασικοί παραγωγικοί συντελεστές είναι: οι φυσικοί πόροι, η εργασία, και το κεφάλαιο. Ας δούμε τα κύρια χαρακτηριστικά τους.

ΦΥΣΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ: Οι φυσικοί πόροι, ως πρωτογενής παραγωγικός συντελεστής, περιλαμβάνουν όλα τα στοιχεία που παρέχει στον άνθρωπο η φύση και τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, όπως: το έδαφος, το νερό, τα δάση, το υπέδαφος. Ο συντελεστής αυτός αποτελεί δώρο της φύσης στον άνθρωπο. Ωστόσο, ο άνθρωπος μπορεί με προγραμματισμένες ενέργειές του να επηρεάσει τη χρησιμοποιήσιμη ποσότητα και κυρίως την ποιότητα των φυσικών πόρων. Το έδαφος για παράδειγμα έχει πολλαπλές χρήσεις. Έτσι, ενδεικτικά, το έδαφος χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια αγροτικών προϊόντων, ως χώρος για την κατασκευή κατοικιών, εργοστασίων, δρόμων, αεροδρομίων, κ.λπ. Το ίδιο συμβαίνει και με άλλα στοιχεία που συνιστούν το συντελεστή «φυσικοί πόροι».

πρόσοδος

Όλα αυτά τα στοιχεία βρίσκονται σε ανεπάρκεια, με την έννοια ότι η χρησιμοποίησή τους στην παραγωγή απαιτεί την πληρωμή ενός τιμήματος (τιμής). Το τίμημα που καταβάλλεται για τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι φυσικοί πόροι στην παραγωγή αγαθών είναι γνωστό ως πρόσοδος.

εργατικό
δυναμικό

ΕΡΓΑΣΙΑ: Η εργασία ως παραγωγικός συντελεστής περιλαμβάνει το σύνολο των προσπάθειών που καταβάλλει ο άνθρωπος για να παράγει οικονομικά αγαθά και υπηρεσίες. Για παράδειγμα, τέτοιες προσπάθειες μπορεί να καταβάλει ο αγρότης για την παραγωγή γεωργικών προϊόντων, ο οικοδόμος για την κατασκευή σπιτιών, ο συγγραφέας για τη συγγραφή θεατρικών έργων (πνευματική εργασία), ο τραπεζικός υπάλληλος προκειμένου να εξυπηρετήσει τους πελάτες της Τράπεζας, ο δικηγόρος για να υπερασπίζει τον πελάτη του, ο δάσκαλος για να διδάξει τους μαθητές του, η καθαρίστρια για να καθαρίσει το σπίτι, το γραφείο, το εργοστάσιο. Όλοι αυτοί που είναι σε θέση να καταβάλουν προσπάθειες για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, αποτελούν το εργατικό δυναμικό μιας χώρας. Όσοι παίζουν με τους φίλους τους μπάσκετ ή τραγουδούν για να διασκεδάσουν οι ίδιοι και οι φίλοι τους, παρόλο που καταβάλλουν κάποια προσπάθεια, δε θεωρείται ότι εργάζονται, γιατί η προσπάθειά τους δεν αποβλέπει στην παραγωγή αγαθών ή υπηρεσιών.

μισθός

Η συμβολή του εργατικού δυναμικού στην παραγωγή εκφράζεται με δύο διαστάσεις, την ποσοτική και την ποιοτική. Η πρώτη είναι συνάρτηση του αριθμού των εργαζομένων και του χρόνου που εργάζονται, ενώ η δεύτερη εξαρτάται από την πνευματική στάθμη του πληθυσμού, τις δεξιότητές του, την πείρα του και την εκπαίδευσή του (γενική και τεχνική). Για τη συμβολή τους στην παραγωγή τα άτομα παίρνουν ορισμένη αμοιβή, η οποία στην οικονομική ορολογία αποδίδεται με τον όρο μισθός. Η εργασία, επομένως, αποτελεί επίσης πρωτογενή συντελεστή παραγωγής που βρίσκεται σε ανεπάρκεια.

παραγωγικός
εξοπλισμός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Σε αντίθεση με τους άλλους πρωτογενείς παραγωγικούς συντελεστές, το κεφάλαιο αποτελεί σύνολο αγαθών τα οποία δεν προορίζονται για να καλύψουν τις άμεσες καταναλωτικές ανάγκες του πληθυσμού, αλλά για να επιτευχθεί μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην παραγωγική διαδικασία. Πρόκειται για παράγωγο και όχι για πρωτογενή συντελεστή, δεδομένου ότι αποτελείται από αγαθά (μηχανήματα, κτίρια, μεταφορικά μέσα, εργαλεία) τα οποία έχει κατασκευάσει ο ίδιος ο άνθρωπος σε προγενέστερα στάδια.

Στη σύγχρονη ορολογία, το κεφάλαιο ονομάζεται και παραγωγικός εξοπλισμός της επιχείρησης ή της οικονομίας. Ο χαρακτηρισμός αυτός έχει ως σκοπό να τονίσει τόσο τη σημασία του κεφαλαίου στην παραγωγική διαδικασία, όσο και το γεγονός ότι τούτο είναι εντελώς διαφορετικό πράγμα από τα χρήματα και τους τίτλους ιδιοκτησίας (μετοχές, ομολογίες) που έχουν στη διάθεσή τους τα άτομα.

Δευτερογενείς Συντελεστές της Παραγωγής

τεχνολογία
μάνατζμεντ

Στη σύγχρονη κοινωνία, εκτός από τους παραπάνω τρεις πρωταρχικούς συντελεστές της παραγωγής (φυσικοί πόροι, εργασία, κεφάλαιο), έχουμε και δύο άλλους δευτερογενείς συντελεστές. Πρόκειται για την τεχνολογία και την διοικητική ή το μάνατζμεντ. Και οι δύο παράγοντες αποτελούν προχωρημένες μορφές

εκδήλωσης ανθρωπίνων προσπαθειών στον τομέα των γνώσεων.

Από την άποψη αυτή θα μπορούσε να λεχθεί ότι και οι δύο ανήκουν στο συντελεστή εργασία. Όμως, η πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει τη σύγχρονη οργάνωση της παραγωγικής λειτουργίας και οι προσπάθειες του ανθρώπου να διευρύνει τις δυνατότητες κάλυψης των αναγκών του και μάλιστα με αγαθά διαρκώς καλύτερης ποιότητας, οδήγησαν τους οικονομολόγους να χαρακτηρίσουν τη διοικητική και την τεχνολογία ως ξεχωριστούς συντελεστές παραγωγής.

Αν ως κυρίαρχα χαρακτηριστικά των παραγωγικών πόρων θεωρήσουμε την ανεπάρκεια και την ικανότητά τους να συμβάλλουν στην παραγωγή αγαθών, τότε πρέπει να δεχθούμε, ότι η διοικητική και η τεχνολογία αποτελούν ξεχωριστούς συντελεστές παραγωγής. Γιατί και η συμβολή τους στην παραγωγή περισσότερων αγαθών ανωτέρας ποιότητας είναι αναμφισβήτητη αλλά και σε ανεπάρκεια βρίσκονται, πράγμα που αποδεικνύεται, εκτός των άλλων, από τις ιδιαίτερα υψηλές τιμές τους.

1.1.3 Η Έννοια της Παραγωγικής Διαδικασίας

Η χρήση των παραγωγικών συντελεστών για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών αποτελεί την παραγωγική διαδικασία. Είναι η διαδικασία μέσω της οποίας ο άνθρωπος μετασχηματίζει τους παραγωγικούς συντελεστές σε αγαθά και υπηρεσίες, που προορισμό έχουν την ικανοποίηση των αναγκών του. Με τη στενή αυτή έννοια, η παραγωγή αποτελεί καθαρά τεχνολογική σχέση ανάμεσα στις ποσότητες των συντελεστών που χρησιμοποιούνται και τις ποσότητες των προϊόντων που παράγονται.

Ανάλογη με το βαθμό επεξεργασίας του προϊόντος είναι και η πολυπλοκότητα της παραγωγικής διαδικασίας. Πάντως, η διαδικασία παραγωγής με την ευρύτερή της έννοια δεν τελειώνει με την κατασκευή του προϊόντος. Τα τελικά προϊόντα πρέπει να φθάσουν στους τελικούς χρήστες που στην περίπτωση των καταναλωτικών αγαθών είναι οι τελικοί καταναλωτές, ενώ στην περίπτωση του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού είναι οι επιχειρήσεις. Μόνο τότε ολοκληρώνεται η παραγωγική διαδικασία.

Με την ευρεία αυτή έννοια η παραγωγική διαδικασία περιλαμβάνει το στάδιο της παραγωγής, τη μεταφορά (όπου αυτό είναι αναγκαίο) και τα δίκτυα διανομής των προϊόντων. Έτσι, για παράδειγμα, το χονδρικό και λιανικό εμπόριο αποτελούν στάδια της παραγωγικής διαδικασίας.

1.1.4 Η έννοια της Ανταλλαγής και η Εξειδίκευση στην Παραγωγή

Στις πρωτόγονες κοινωνίες το άτομο ήταν αναγκασμένο να παράγει όλα τα αγαθά που ήταν απαραίτητα για την ικανοποίηση των αναγκών του. Ο τρόπος όμως αυτός αποτελούσε εμπόδιο για την ικανοποίηση ορισμένων αναγκών για τον απλούστατο λόγο ότι το άτομο δεν ήταν σε θέση να παράγει όλα τα αγαθά που χρειαζόταν. Επίσης, επειδή χρησιμοποιούσε τις περιορισμένες του δυνάμεις για την παραγωγή πολλών αγαθών, η απόδοσή του ήταν περιορισμένη, με αποτέλεσμα πολλές φορές οι ποσότητες που παρήγαγε να μην επαρκούν για την πλήρη ικανοποίηση βασικών του αναγκών.

Με την πάροδο του χρόνου, την καλύτερη οργάνωση της κοινωνίας και την εξέλιξη της τεχνολογίας, οι άνθρωποι αντιλήφθηκαν ότι το αποτέλεσμα των προσπαθειών τους θα ήταν πολύ πιο σημαντικό αν τα επιμέρους άτομα ή ομάδες ατόμων εξειδικεύονταν στην παραγωγή ορισμένων μόνο αγαθών. Αυτό όμως δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα γιατί από τη μια μεριά τα άτομα δεν είχαν στη διάθεσή τους όλα τα αγαθά που χρειαζόντουσαν και από την άλλη τους περίσσευαν ποσότητες από εκείνες που παρήγαγαν οι ίδιοι. Έτσι προέκυψε η ανάγκη πραγματοποίησης ανταλλαγών μεταξύ τους.

Αρχικά, τα άτομα αντάλλαζαν τα προϊόντα που τους περίσσευαν με αυτά που τους χρειαζόντουσαν. Το είδος αυτό ανταλλαγής είναι γνωστό ως αντιπραγματισμός. Ωστόσο, σύντομα έγινε αντιληπτό ότι ένα τέτοιο σύστημα δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις αυξανόμενες ανάγκες των κοινωνιών. Αυτό οδήγησε στη χρησιμοποίηση του χρήματος ως γενικού μέσου πραγματοποίησης ανταλλαγών.

Με τη μεσολάβηση του χρήματος η ανταλλαγή χωρίζεται σε δύο πράξεις: την πώληση και την αγορά. Η χρησιμοποίηση του χρήματος ως γενικού μέσου ανταλλαγών, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες επινοήσεις του ανθρώπου, γιατί διευκόλυνε αφάνταστα τις συναλλαγές. Αυτό οδήγησε σε μεγάλη **εξειδίκευση** της παραγωγής, σε αυξημένη απόδοση των παραγωγικών μέσων και σε διεύρυνση της ποικιλίας των αγαθών, που τώρα μπορούν να ικανοποιήσουν πληθώρα σύγχρονων αναγκών των ατόμων σε πολύ υψηλότερα ποιοτικά επίπεδα. Εξυπακούεται ότι σήμερα η εξειδίκευση της παραγωγής έχει προχωρήσει τόσο πολύ, που σχεδόν κανένα άτομο δεν καταναλώνει μόνο αυτό που παράγει.

1.2 Το Οικονομικό Πρόβλημα στις υπό Ανάπτυξη και τις Βιομηχανικές χώρες

Είδαμε παραπάνω ότι το οικονομικό πρόβλημα έχει την βάση του στην ανεπάρκεια των παραγωγικών πόρων για την ικανοποίηση των οικονομικών αναγκών του ανθρώπου. Στα παρακάτω, επιχειρούμε την παρουσίαση του οικονομικού

προβλήματος με αναφορά σε συγκεκριμένα **συνολικά ή αθροιστικά οικονομικά μεγέθη**. Παράλληλα γίνεται ο διαχωρισμός μεταξύ των υπό ανάπτυξη και βιομηχανικών χωρών, εντοπίζοντας έτσι τη φύση του προβλήματος στις δύο αυτές ομάδες χωρών. Το τμήμα αυτό του κεφαλαίου εξυπηρετεί και έναν πρόσθετο σκοπό: ότι εισάγει τον φοιτητή στην ορολογία εννοιών που θα χρησιμοποιηθούν πιο αναλυτικά σε επόμενα κεφάλαια του βιβλίου.

παραγωγικότητα
Το παραγόμενο προϊόν
ανά μονάδα εργασίας

Από τη μέχρι τώρα συζήτηση προκύπτει ότι το αντικείμενο της οικονομικής ανάπτυξης γενικά είναι η άμβλυνση του προβλήματος που δημιουργείται από την ανεπάρκεια των παραγωγικών συντελεστών. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με αύξηση, σε φυσικές μονάδες, των παραγωγικών συντελεστών είτε με ποιοτική βελτίωσή τους και καλύτερη χρήση. Ο τελευταίος αυτός τρόπος οδηγεί σε μεγαλύτερο κατά μονάδα εργασίας προϊόν, δηλαδή σε αύξηση της παραγωγικότητας.

Και οι δύο τρόποι, δηλαδή η αύξηση της ποσότητας των παραγωγικών συντελεστών και η αύξηση της παραγωγικότητας, οδηγούν στην αύξηση του συνολικού προϊόντος που παράγεται σε μια οικονομία μέσα σε μια χρονική περίοδο. Το συνολικό αυτό προϊόν, όταν αποτιμάται σε τιμές αγοράς, αποτελεί το **Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ)** της χώρας.

οικονομική
μεγέθυνση

Η αύξηση στο ΑΕΠ μιας οικονομίας είναι ο συμβατικός ορισμός της οικονομικής μεγέθυνσης. Βέβαια η οικονομική μεγέθυνση, όπως την ορίζουμε εδώ, δεν εξασφαλίζει αναγκαστικά τη βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης μιας χώρας αν δεν πραγματοποιείται σε ποσοστά μεγαλύτερα από αυτά της αύξησης του πληθυσμού. Για το λόγο αυτό πολλές φορές, η οικονομική μεγέθυνση μετράται με την αύξηση του κατά κεφαλή προϊόντος που είναι το ΑΕΠ διηρημένο με τον πληθυσμό.

κατά κεφαλή
προϊόν

1.2.1 Το Οικονομικό Πρόβλημα και οι Αναπτυσσόμενες Χώρες

Οι υπό ανάπτυξη χώρες, οι οποίες αντιπροσωπεύουν πάνω από τα 2/3 του πληθυσμού της γης έχουν χαμηλά κατά κεφαλή εισοδήματα και επιδιώκουν ταχύτερους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης στην προσπάθειά τους να σμικρύνουν το χάσμα που τις χωρίζει από τις ανεπτυγμένες χώρες. Για τις χώρες αυτές οι στόχοι της οικονομικής μεγέθυνσης εξετάζονται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο της «ωρίμανσης» της οικονομίας τους από πλευράς της διάρθρωσής της.

διάρθρωση της
οικονομίας

Ο βαθμός ανάπτυξης των τριών βασικών τομέων μιας οικονομίας, δηλαδή (i) **πρωτογενούς** παραγωγής (γεωργία, αλιεία, μεταλλεία), (ii) **δευτερογενούς** παραγωγής (μεταποίηση) και (iii) **τριτογενούς** παραγωγής (υπηρεσίες), χρησιμοποιείται συνήθως ως κριτήριο για την διάρθρωση μιας οικονομίας. Στις λιγότερο αναπτυγμένες οικονομίες, η πρωτογενής παραγωγή αντιπροσωπεύει σχετικά μεγάλα ποσοστά συμμετοχής στο ΑΕΠ και απασχόλησης του εργατικού δυναμικού.

Στον πίνακα 1.1 που ακολουθεί, χρησιμοποιούμε το κριτήριο αυτό για να δείξουμε τη διαφορετική διάρθρωση ορισμένων οικονομιών σε διάφορα επίπεδα ανάπτυξης.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.1: Ποσοστιαία Κατανομή (κατά κλάδους) του ΑΕΠ σε Διάφορα Επίπεδα Ανάπτυξης, 1995

Ταξινόμηση χωρών (κατά ύψος εισοδήμα- τος)	Γεωργία	Βιομηχανία	Μεταποίηση	Υπηρεσίες
Χώρες χαμηλού εισοδή- ματος	32	37	(13)	31
Βιομηχανικές χώρες ελε- ύθερης αγοράς	4	37	(30)	59
Χώρες μέσου εισοδήμα- τος	14	36	(24)	50

ΠΗΓΗ: The World Bank: *World Development Report*, Oxford University Press, 1997.

επενδύσεις

Οπωσδήποτε, η διαρθρωτική δομή μιας οικονομίας καθορίζει καλύτερα τη συγκεκριμένη φύση του οικονομικού της προβλήματος. Έτσι, για τις υπό ανάπτυξη χώρες η οικονομική μεγέθυνση επιδιώκεται στα πλαίσια μιας αναπτυξιακής οικονομικής πολιτικής που στοχεύει σε διαρθρωτικές μεταβολές για τη μεγαλύτερη ωρίμανση της οικονομίας. Μια τέτοια πολιτική θα επέβαλε την επιδίωξη συσσώρευσης κεφαλαίου με όσο το δυνατό γρηγορότερο ρυθμό στην αύξηση των επενδύσεων, δηλαδή νέου κεφαλαίου.

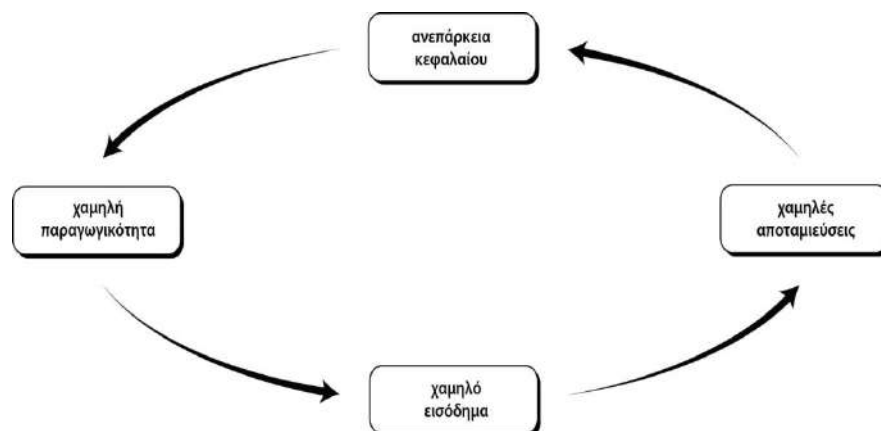
αποταμιεύσεις

Αλλά για να υλοποιηθεί η αύξηση των επενδύσεων, θα χρειαστεί να εξασφαλιστεί η χρηματοδότησή τους. Αυτή μπορεί να προέλθει από εγχώριες αποταμιεύσεις, δηλαδή το τμήμα του ΑΕΠ που δεν καταναλίσκεται, είτε από δανεισμό από το εξωτερικό. Οι εγχώριες αποταμιεύσεις δεν είναι δυνατόν να επαρκούν. Δεδομένου ότι οι αποταμιεύσεις δίνονται ως η διαφορά μεταξύ του διαθέσιμου εισοδήματος, Y , και κατανάλωσης, C ,

$$S = Y - C$$

το απόλυτο μέγεθος του S είναι αναπόφευκτα μικρό αφού στην τυπική υπό ανάπτυξη οικονομία, το Y είναι χαμηλό και το C υψηλό. Παραπέρα, η δανειοληπτική ικανότητα των χωρών από το εξωτερικό είναι περιορισμένη. Ο λόγος είναι ότι οι χώρες αυτές έχουν περιορισμένες ικανότητες για εξαγωγές, X , ενώ οι ανάγκες τους σε εισαγόμενα προϊόντα, M , είναι πολύ μεγάλες.

Στα παραπάνω θα πρέπει να προστεθεί ότι η μεγάλη σπάνις κεφαλαίου προδικάζει το χαμηλό επίπεδο απόδοσης του εργατικού δυναμικού, δηλ. της παραγωγικότητας. Έτσι, η μέση υπό ανάπτυξη χώρα αντιμετωπίζει ένα φαυλοκυκλικό φαινόμενο που ξεκινάει και τελειώνει με την ανεπάρκεια κεφαλαίου ήτοι:

που δεν της επιτρέπει να πετύχει ταχύρρυθμη οικονομική ανάπτυξη. Η «τυπική» υποανάπτυκτη χώρα καλείται λοιπόν να επιδιώξει μια στρατηγική οικονομικής ανάπτυξης, για να ξεφύγει από το φαύλο αυτό κύκλο της φτώχειας.

1.2.2 Η Φύση του Οικονομικού Προβλήματος στις Βιομηχανικές Χώρες

Στην περίπτωση των αναπτυγμένων χωρών η διάρθρωση των οικονομιών τους υπονοεί μεγαλύτερη αυτάρκεια σε ό,τι αφορά τις ανάγκες σε αποταμίευση για τη χρηματοδότηση των επενδύσεων. Παραπέρα, οι οικονομίες αυτές έχουν ήδη μπει στο στάδιο μιας ισόρροπης ανάπτυξης των τριών τομέων (πρωτογενούς, δευτερογενούς, τριτογενούς) σύμφωνα με τις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές τους. Έτσι, η οικονομική τους μεγέθυνση δεν αντιμετωπίζεται ως τόσο επιτακτική οικονομική ανάγκη για να εξασφαλιστεί ανάλογη ανταγωνιστικότητα έναντι των άλλων χωρών. Αν προστεθεί και το γεγονός ότι οι χώρες αυτές έχουν σχετικά χαμηλά ποσοστά αύξησης του πληθυσμού τους, βλέπουμε γιατί η επίτευξη υψηλών ρυθμών οικονομικής μεγέθυνσης δεν αποτελεί εξίσου πρωταρχικό στόχο τους, όπως στην περίπτωση των υπ' ανάπτυξη χωρών.

ισόρροπη
μεγέθυνση

Μεγαλύτερης σημασίας για τις βιομηχανικές χώρες είναι η σταθερή και χωρίς διακυμάνσεις εξέλιξη των οικονομικών τους μεγεθών. Ιδιαίτερα η σταθερότητα τιμών και η αποφυγή παρατεταμένων περιόδων πληθωριστικών πιέσεων είναι από τις βασικές προϋποθέσεις για τη διατήρηση μιας ισόρροπης μεγέθυνσης των οικονομιών σε ρυθμούς τέτοιους ώστε να εξασφαλιστεί η διατήρηση της **πλήρους απασχόλησης** που υποτίθεται ότι μπορεί να έχει μακροχρόνια μια οικονομία.

Στην περίπτωση παρατεταμένης οικονομικής ύφεσης, ο κρατικός τομέας συνήθως καταφεύγει σε δανεισμό. Πώς ερμηνεύεται αυτό; Κατ' αρχήν, η οικονο-

μική ύφεση συνοδεύεται αναπόφευκτα με μείωση του ΑΕΠ και επομένως με μείωση των κρατικών εσόδων που προέρχονται από τη φορολογία. Έτσι δημιουργείται η τάση για ελλειμματικό **προϋπολογισμό** του κράτους με τη μείωση των εσόδων. Από την άλλη μεριά, το σκέλος των δαπανών ακολουθεί αυξητική τάση για δύο κυρίως λόγους.

Πρώτον, γιατί με την πάροδο του χρόνου οι ανάγκες σε δημόσια αγαθά και υπηρεσίες κατά κανόνα αυξάνονται.

Δεύτερον, γιατί ο δημόσιος τομέας σε μια τέτοια περίοδο ύφεσης καλείται να παίξει βασικό ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής ζήτησης της οικονομίας. Η συνολική ζήτηση τείνει να μειωθεί σε περίοδο ύφεσης, με συνέπεια την πτώση της παραγωγής και του ΑΕΠ. Ο δημόσιος τομέας καλείται, λοιπόν, να εφαρμόσει διασταλτική δημοσιονομική πολιτική με αύξηση των δαπανών για να βοηθήσει την οικονομία να μπει στο δρόμο της ανάκαμψης.

Ο κρατικός τομέας για τη δημοσιονομική πολιτική μπορεί να επηρεάσει πολλές οικονομικές μεταβλητές ζωτικής σημασίας για μια οικονομία. Οι κρατικές δαπάνες έχουν διασταλτικές επιδράσεις στην οικονομία, αφού προκαλούν αύξηση της ζήτησης. Από την άλλη μεριά, στο μέτρο που η χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών γίνεται από τις ιδιωτικές αποταμιεύσεις, ο ιδιωτικός τομέας αντιμετωπίζει τον ανταγωνισμό του κρατικού στην κεφαλαιαγορά με συνέπεια την αύξηση στην τιμή χρήσης του κεφαλαίου, δηλαδή στα μακροχρόνια επιτόκια. Βλέπουμε, λοιπόν, την ανάγκη πρακτικού χειρισμού από το δημοσιονομικό τομέα του θέματος της χρηματοδότησης των δαπανών του.

Η δημοσιονομική πολιτική μαζί με τη νομισματική πολιτική είναι τα δύο κύρια όργανα που έχουν στη διάθεσή τους οι κεντρικές υπηρεσίες για να επηρεάσουν τις οικονομικές εξελίξεις μιας χώρας. Ιδιαίτερα, η αυξομείωση των φόρων και της ποσότητας του χρήματος και της τιμής του δανεισμού, δηλαδή του επιτοκίου, είναι τα κύρια μέσα άσκησης οικονομικής πολιτικής μιας χώρας. Η οικονομική πολιτική όταν ασκείται κατά τρόπο συνεπή και συντονισμένο, μπορεί να υποβοηθήσει μια οικονομία να σταθεροποιήσει την πορεία της για πλήρη απασχόληση χωρίς πληθωρισμό.

διασταλτική
δημοσιονομική
πολιτική

1.3 Η Οικονομική ως Επιστήμη

1.3.1 Αντικείμενο και Μεθοδολογική Προσέγγιση

Μετά από τα ερωτήματα που τέθηκαν και την ανάλυση που προηγήθηκε, μπορούμε να πούμε ότι η οικονομική επιστήμη ασχολείται με:

- α) τη μελέτη των κινήτρων που διαμορφώνουν την ανθρώπινη συμπεριφορά, η οποία στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή ικανοποίηση των απεριόριστων αναγκών με τα περιορισμένα μέσα που διαθέτουν τα άτομα και οι κοινωνίες, και
- β) τη διατύπωση νόμων και γενικών αρχών (θεωριών) που ερμηνεύουν τα οικονομικά φαινόμενα και διευκολύνουν τα άτομα, τους κοινωνικούς φορείς και τις κυβερνήσεις, να παίρνουν σωστές αποφάσεις στην προσπάθειά τους να λύσουν τα επιμέρους οικονομικά προβλήματα, όπως αυτά προσδιορίστηκαν πιο πάνω.

Προκειμένου να καταλήξει ο οικονομολόγος στη διατύπωση νόμων και θεωριών με γενική ισχύ, είναι απαραίτητο να ακολουθήσει κάποια μεθοδολογική προσέγγιση. Πρόκειται για την ίδια μεθοδολογική προσέγγιση που ακολουθείται σε όλες τις επιστημονικές αναλύσεις. Οι επιστήμες διακρίνονται σε φυσικές και κοινωνικές επιστήμες με βάση το αντικείμενό τους και όχι με βάση τη μέθοδο έρευνας που ακολουθούν. Η Οικονομική ανήκει στις κοινωνικές επιστήμες, γιατί ως αντικείμενο μελέτης έχει την ανθρώπινη συμπεριφορά. Η βασική μεθοδολογική προσέγγιση που χρησιμοποιείται από όλους τους επιστήμονες προκειμένου να κατανοήσουν και να ερμηνεύσουν τον κόσμο της πραγματικότητας, είναι η κατασκευή μιας θεωρίας ή ενός μοντέλου (υποδείγματος). Η κατασκευή αυτή μπορεί να γίνει με δύο τρόπους: πρώτον με τη μέθοδο της λογικής απαγωγής και δεύτερον με τη μέθοδο της εμπειρικής επαγωγής.

ΑΠΑΓΩΓΗ: Χρησιμοποιώντας τη μέθοδο αυτή, ο ερευνητής αρχίζει με ορισμένες γενικές παραδοχές (υποθέσεις ή αξιώματα) και με μια ακολουθία λογικών συλλογισμών καταλήγει σε συμπεράσματα αναφορικά με την συμπεριφορά του συγκεκριμένου φαινομένου που μελετάει. Για παράδειγμα, έστω ότι το αντικείμενο έρευνας είναι να εξεταστεί κατά πόσο ενδείκνυται να αυξηθεί το κόμιστρο των ταξί σε μια πόλη. Ο ερευνητής θα ξεκινήσει από τη γενική παραδοχή (υπόθεση) ότι όταν αυξάνεται η τιμή ενός προϊόντος ή υπηρεσίας, μειώνεται η ζητούμενη ποσότητα. Στη συνέχεια θα επεξεργαστεί τα δεδομένα για να καταλήξει στο συμπέρασμά του για τη συγκεκριμένη περίπτωση. Τα συμπεράσματα αυτά εκφράζονται με τη διατύπωση μιας θεωρίας ή ενός μοντέλου.

ΕΠΑΓΩΓΗ: Ακολουθώντας τη μέθοδο της επαγωγής, ο επιστήμονας επιδιώκει να διατυπώσει γενικές προτάσεις ή νόμους που να ερμηνεύουν ένα φαινόμενο, βασιζόμενος αποκλειστικά σε εμπειρικές παρατηρήσεις, για συγκεκριμένες περιπτώσεις. Με την επαγωγή δηλαδή ο ερευνητής ξεκινάει από την παρατήρηση του συγκεκριμένου και καταλήγει σε συμπεράσματα που αφορούν σε γενικότερα μεγέθη ή σύνολα. Πάντως, κατά κανόνα, στην περίπτωση της απαγωγής τα συμπεράσματα είναι προϊόντα λογικών μετασχηματισμών, ενώ στην περίπτωση της επαγωγής, αυτά στηρίζονται στην εμπειρική παρατήρηση, η οποία μπορεί να γίνει αντικείμενο στατιστικής επεξεργασίας.

Οι περισσότερες επιστήμες χρησιμοποιούν και τις δύο προσεγγίσεις. Ορισμένες όμως στηρίζονται περισσότερο στη μία ή στην άλλη προσέγγιση. Για παράδειγμα, η βιολογία βασίζεται κατά κύριο λόγο στη μέθοδο της επαγωγής χρησιμοποιώντας πειραματικά δεδομένα. Στην οικονομική επιστήμη εφαρμόζεται πιο συχνά η μέθοδος της απαγωγής. Όμως χρησιμοποιείται και η μέθοδος της επαγωγής, αλλά με μη πειραματικά δεδομένα.

1.3.2 Μακροοικονομία και Μικροοικονομία

Πέρα από τις γενικές αρχές που ισχύουν στην προσέγγιση ενός οικονομικού προβλήματος με τη βοήθεια θεωρητικών μοντέλων, η θεώρηση της οικονομικής δραστηριότητας, συνολικά, χαρακτηρίζεται από ιδιότυπα προβλήματα, και χρειάζεται η διάκριση μεταξύ δύο κλάδων της οικονομικής επιστήμης: της μακροοικονομίας και της μικροοικονομίας.

Η ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ: Η μακροοικονομία ασχολείται με τη μελέτη των συνολικών οικονομικών μεγεθών και εξετάζει τη συμπεριφορά των φορέων της οικονομίας ως συνόλου, η οποία δεν συνάγεται κατ' ανάγκη αθροιστικά από τη συμπεριφορά των ατομικών φορέων.

σφάλμα
σύνθεσης

Το φαινόμενο αυτό της δυνατής ασυμφωνίας ατομικού και συνολικού συμφέροντος, γνωστό ως σφάλμα σύνθεσης (*fallacy of composition*), είναι κατ' εξοχήν μακροοικονομικό και παίρνει διάφορες μορφές και αποχρώσεις ανάλογα με τη συγκεκριμένη περίπτωση. Η σημασία του θα κατανοηθεί καλύτερα σε επόμενα κεφάλαια. Ωστόσο, στο σημείο αυτό είναι χρήσιμο να αναφέρουμε ένα παράδειγμα όπου αντιπαραθέτουμε το ατομικό συμφέρον προς το συμφέρον του συνόλου, έστω και αν το συμφέρον αυτό δεν είναι οικονομικό. Φανταστείτε προς στιγμή ότι παρακολουθείτε έναν αγώνα μπάσκετ σε γήπεδο με κερκίδες. Εάν ο θεατής που κάθεται μπροστά σας σηκωθεί όρθιος για να βλέπει καλύτερα και αρνείται να καθίσει κάτω παρ' όλες τις διαμαρτυρίες σας, μπορεί να αναγκαστείτε να σηκωθείτε και εσείς όρθιος προκαλώντας πρόβλημα στον θεατή που είναι πίσω σας. Με λίγη φαντασία θα μπορούσατε να δείτε σαν τελικό αποτέλεσμα το σύνολο των θεατών της κερκίδας να σηκώνονται όρθιοι και βέβαιοι σαν συνέπεια να μην μπορούν να δουν τον αγώνα με άνεση. Έτσι, η αρχική βελτίωση της θέας του ενός θεατή αντιπαρατίθεται με τη χειροτέρευση της θέας του συνόλου.

Η ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ: Η μικροοικονομία ασχολείται με τη μελέτη της συμπεριφοράς των ατομικών οικονομικών φορέων, όπως είναι οι καταναλωτές και οι επιχειρήσεις. Τον μικροοικονομολόγο, λοιπόν, ενδιαφέρει η λεπτομέρεια στη σπουδή των οικονομικών φαινομένων, και ιδιαίτερα η εξήγηση του τρόπου αντίδρασης της οικονομικής μονάδας σε μεταβολές συγκεκριμένων οικονομικών μεταβλητών **κάτω από την υπόθεση ότι όλες οι άλλες μεταβλητές παραμέ-**

ceteris paribus

νουν σταθερές (*ceteris paribus*). Έτσι, στο παραπάνω παράδειγμα η βελτίωση της θέας του ενός θεατού θα πραγματοποιηθεί εάν οι υπόλοιποι θεατές δεν αντιδράσουν. Η διάκριση μεταξύ μικροοικονομικής και μακροοικονομικής, τόσο από την πλευρά του αντικειμένου μελέτης, όσο και από την πλευρά της μεθόδου έρευνας δεν είναι απαλλαγμένη από επικαλύψεις. Σχετικά με το πρώτο κριτήριο (αντικείμενο μελέτης) είδαμε ότι η διάκριση στηρίζεται στο βαθμό στον οποίο η προσέγγιση του οικονομικού προβλήματος είναι ολική. Οπωσδήποτε είναι ευνόητο ότι η θέση της διαχωριστικής γραμμής στην προκειμένη περίπτωση δεν είναι σαφώς προκαθορισμένη. Από πλευράς μεθοδολογίας, όπως θα δούμε, οι βασικές αρχές κατασκευής υποδειγμάτων που αναφέραμε παραπάνω ισχύουν τόσο για τη μακροοικονομική όσο και για τη μικροοικονομική έρευνα.

Κύριοι Όροι και Έννοιες

- Οικονομικά Αγαθά
- Κεφαλαιουχικά Αγαθά
- Αγαθά Αμέσου Κατανάλωσης
- Διαρκή Αγαθά
- Παραγωγικοί Συντελεστές
- Πρωτογενής Παραγωγή
- Δευτερογενής Παραγωγή
- Τριτογενής Παραγωγή
- Επενδύσεις
- Αποταμίευση
- Πλήρης Απασχόληση
- Συνολική Ζήτηση
- Δημοσιονομική Πολιτική
- Νομισματική Πολιτική
- Μακροοικονομία
- Μικροοικονομία

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΕΜΑΤΑ ΓΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

- Ποιες είναι οι βασικές διακρίσεις των Οικονομικών Αγαθών;
- Ποια είναι τα Ελεύθερα Αγαθά και γιατί αποκαλούνται έτσι;
- Τι είναι οι Συντελεστές Παραγωγής;
- Ποιοι είναι οι κύριοι Συντελεστές Παραγωγής;
- Τι είναι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) και τι αυτό ορίζει;
- Ποιοι είναι οι βασικοί τομείς της οικονομίας και τι περιλαμβάνουν;
- Η αύξηση των επενδύσεων προϋποθέτει την αύξηση της αποταμίευσης σε μια οικονομία;
- Τι είναι η Μακροοικονομική Θεώρηση και τι η Μικροοικονομική;